

“Veel mensen zijn gehecht aan het ‘geloof in een rechtvaardige wereld’”

FASEN VAN ROUW

Het erkennen van impliciete bias

door Naomi Ellemers - Een bekende benadering in de psychologie van de rouwverwerking is het fasenmodel van Elisabeth Kübler-Ross. Mensen die geconfronteerd worden met een ernstig verlies – bijvoorbeeld van een geliefde - kunnen verschillende reacties vertonen: ze ontkennen de situatie, protesteren tegen wat er gebeurt, gaan in onderhandeling, of worden depressief (zie afbeelding). Er is enige discussie over hoeveel fasen er nu precies zijn, en of ze altijd in een vaste volgorde doorlopen worden. Maar men is het erover eens dat het voor een goed vervolg cruciaal is dat mensen uiteindelijk terecht komen in een fase van aanvaarding. Pas als ze de ernst van de situatie erkennen, zijn ze in staat af te wegen wat hun opties zijn, en kunnen ze in actie komen om constructief met de situatie om te gaan.

Deze verschillende soorten reacties komen ook voor bij andere verliezen die mensen moeilijk kunnen verwerken. Soms is dat een stellige overtuiging of een wereldbeeld waar ze heilig in geloven. Het ‘geloof in een rechtvaardige wereld’, is bijvoorbeeld iets waar veel mensen aan gehecht zijn. Ze hebben de overtuiging dat iedereen dié uitkomsten kan bereiken die passen bij zijn/haar inzet en getoonde capaciteiten. Als je maar genoeg je best doet, kom je er wel, want iedereen heeft gelijke kansen, zo wordt gedacht. En wie niet succesvol is, heeft blijkbaar onvoldoende kwaliteiten, verkeerde keuzes gemaakt, of zelf niet genoeg zijn/haar best gedaan.

Als blijkt dat de capaciteiten van vrouwen vaak lager worden ingeschat dan die van mannen - ook als zij identieke prestaties leveren – moeten mensen afscheid nemen van dit geloof in een rechtvaardige wereld. Dat is niet zo gemakkelijk. Pogingen om mensen ervan te doordringen dat de systemen en procedures die we gebruiken om elkaar te beoordelen lang niet altijd eerlijk zijn – ook al is dat onbewust en onbedoeld – roepen vaak veel verzet op. Bij mijn presentaties over onderzoek naar impliciete gender bias heb ik het hele scala aan reacties al de revue zien passeren (zie afbeelding).

Fasen

Sommige mensen beweren dat de gepresenteerde feiten onjuist zijn, of denken dat het onderzoek niet deugt. Anderen zijn beledigd dat hun goede bedoelingen niet worden erkend, of vinden dat er al genoeg moeite wordt gedaan. Weer anderen raken gedeprimeerd, omdat ze niet weten wat ze nog meer kunnen proberen. De meest wonderlijke zijn de mensen die al meer-malen hetzelfde verhaal te horen hebben gekregen en dan toch zeggen: “Ik heb nu

allemaal dingen gehoord die ik nog niet wist. Ineens begrijp ik hoe het werkt. Hier moeten we iets aan doen!”

Wat is hier aan de hand? Het doet mij denken aan de verschillende fasen van rouw, die mensen blijkbaar doormaken als ze afscheid moeten nemen van hun geloof in een rechtvaardige wereld. Pas als ze aanvaarden dat het niet altijd lukt iedereen gelijke kansen te bieden, kunnen ze beginnen hier iets aan te doen. Maar wie nog in de ontkenning-fase zit, wie hoopt dat het niet waar is, of wie alleen maar gedeprimeerd raakt bij de gedachte dat je niet altijd in staat bent mensen eerlijk te beoordelen, is nog niet zo ver.

Succes

Toen we een jaar geleden de website Athenasangels.nl startten, was dit meteen een enorm succes. Er waren – en zijn nog steeds – vele ‘volgers’ van de site. Mensen verwijzen anderen ernaar en zijn positief over dit initiatief. Waarom is deze website zo’n succes? Er staan immers ook genoeg voorbeelden op van onderzoeken of persoonlijke belevenissen die tot treurnis kunnen stemmen. Misschien heeft het succes van de website te maken met de fasen van rouw. Voor elke fase heeft de website iets te bieden. Wie niet gelooft in ongelijke kansen, kan er tal van onderzoeken vinden die laten zien hoe impliciete bias werkt. Wie denkt dat vrouwen zelf de schuld zijn, kan lezen over de momenten dat ze toch echt anders worden behandeld dan mannen. Wie denkt dat er al genoeg wordt gedaan om vrouwen te helpen, kan zien dat er ook nog vaak genoeg dingen mislopen. En wie vastbesloten is om iets te veranderen, kan concrete aanwijzingen en tips vinden om hiermee aan de slag te gaan. Mensen kunnen ook keer op keer teruggaan naar de website, om er iets

te vinden waar ze op dat moment aan toe zijn. Velen lijken dat ook te doen.

Afscheid nemen van de gedachte dat iedereen gelijke kansen heeft, is pijnlijk. Accepteren dat we impliciete bias niet altijd kunnen vermijden is moeilijk. Als je probeert anderen te overtuigen dat er een probleem is met ongelijke kansen voor mannen en vrouwen in de wetenschap, helpt het om te beseffen dat zij de verschillende ‘fasen van rouw’ moeten doormaken, voordat ze in actie kunnen komen.

Prof. dr. Naomi Ellemers is als universiteitshoogleraar aan de Universiteit Utrecht verbonden aan het onderzoeksthema *Instituten van de Open Samenleving*. In 2010 ontving ze de KNAW Merianprijs voor excellente vrouwelijke wetenschappers en de Spinozapremie. Ellemers is een van de initiatiefnemers van Athena's Angels: www.athenasangels.nl.